

Žáci v roli filmových badatelů

Vzdělávací aplikace Filmové obrazy příslušníků SNB

Aplikace Oddělení vzdělávání Ústavu pro studium totalitních režimů nabízí učitelům možnost využít ve výuce desítky před- i polistopadových filmových ukázek týkajících se činnosti Sboru národní bezpečnosti (SNB). Předlistopadový režim cenzuroval mediální obraz SNB, nepřipouštěl kritiku jeho příslušníků, zároveň však podporoval, aby mezi lid „sestupovali“ jako lidé z masa a kostí, kteří jsou součástí národního kolektivu. Příslušníci měli být chápaní jako bytosti, které dokážou odpustit i čin proti zákonu, pokud se k němu viník upřímně dozná.

K divákům filmového zpravodajství směřovaly reportáže z výcviku a každodenní služby i ukázky z konkrétních akcí. Tento obraz krystalizoval v alegorii SNB jako nesmlouvavé záruky veřejného pořádku, na jehož udržení se režim odvolával i při pronásledování politických oponentů a osob odlišujících se od většiny svým životním stylem. Důležitým pramenem pro výuku jsou i politicko-výchovné manuály pro příslušníky Veřejné bezpečnosti, založené na oficiálním režimním stanovisku vůči skupinám a jednotlivcům, kteří se různou měrou a formou odchylovali od ideologické normy.

Charakteristický je obraz SNB jako profesionalizovaného sboru, jenž vycházel vstříc poptávce diváků – nabízel totiž možnost ztotožnit se s jeho příslušníky jako kladnými hrdiny, kteří dopadnou ty „špatné“, ať už kriminálníky, nebo západní agenty, a zároveň obsahoval i divácky atraktivní žánr krimi.

Filmový obraz SNB po roce 1989 je mnohem pestřejší. Setkáváme se s potřebou vyrovnat se s pronásledováním a mučením politických oponentů v padesátých letech i s normalizačním psychologickým nátlakem Státní bezpečnosti. I po změně režimu využívají filmaři prostředí

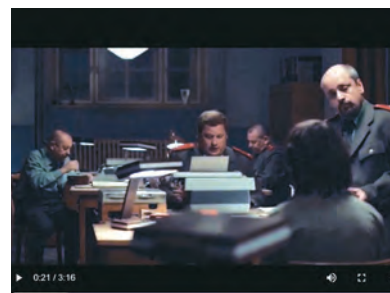
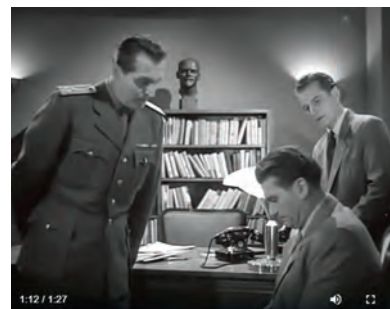
SNB jako divácky atraktivní kulisu pro kriminální žánr nebo psychodrama. Někdy mohou takové filmy dobře vypovídat i o vnitřním fungování SNB.

Jak to tehdy mohlo být

Aplikace nabízí učitelům promyšlený způsob práce s filmovými ukázkami. Rozbor a výklad zaměřené také na prvky filmové řeči mohou žákům otevřít téma fungování SNB a komunistického režimu jako příkladu mediální konstrukce reality. Měli by se naučit kriticky nahlížet zdroje o minulosti a ptát se spíše, „jak to mělo nebo mohlo být“ než „jak to skutečně bylo“.

Téma filmových obrazů SNB může přesáhnout do hodin občanské a mediální výchovy, pokud se učitel chopí příležitosti zúžit ho na policejní násilí a troufne si dovést své žáky ke srovnání jeho projevů před a po roce 1989 s ohledem na samotnou roli filmu a médií jako jednoho z kontrolních mechanismů, které působí jako prevence zneužívání pravomoci veřejného činitele. Žáci mohou být dovedeni k porozumění, že čím více daný režim zapovídá lidem veřejně a kriticky zobrazovat případy policejního násilí, tím více se ocitá v podezření, že policii zneužívá k represí svých oponentů.

Filmové a mediální hledisko má potenciál vytlačit příliš zjednodušující obraz příslušníků SNB, typického i pro část filmové tvorby po roce 1989, kdy jsou zobrazování výhradně jako charakterově pochybné nebo intelektově omezené osoby. Takové obrazy mohou v žácích zakořenit zjednodušenou představu o podobě politické perzekuce v komunistické diktatuře. Ta se nedotýkala většiny občanů přímo násilně, ale v mnoha subtilních podobách. Především v letech 1969–1989 se pronásledování projevovalo jako celá škála existenčních hrozeb, neboť SNB začal pracovat technokraticky a upřednostňoval kontrolu nad oponenty režimu jejich evidováním a zavazováním ke spolupráci. Bezpeč-

Tříkrát příslušníci SNB: *Expres z Norimberka* (1953), *Občanský průkaz* (2010), *České století* (2013)
Repro: PaD

nostní orgány a režim se také opíraly o veřejně sdílený apel na přizpůsobení se poměrům.

Aplikace Filmové obrazy SNB je přístupná na webu Dějepis v 21. století. Úvodní stručný přehled seznámí uživatele s tím, jak byli příslušníci SNB v obou obdobích zobrazováni. V Dílně si může připomenout hlavní teoretická východiska práce s filmovými ukázkami v pojetí badatelské výuky a seznámit se s metodikou, jak vést žáky k rozboru a interpretaci ukázek. Je možné se inspirovat i třemi doporučenými postupy a také využít pracovní list. V knihovně lze vybrat z jednotlivých ukázek.

Petr Sedlák